

Lenko Pleština

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Izvorni znanstveni članak • Original Scientific Paper
UDK • UDC 728.1.011:721.011.5

Rukopis primljen • Manuscript Received: 10.04.1997.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 03.12.1997.

Otvoreno/zatvoreni prostor obiteljskih kuća oblikovanih "ukutijavanjem"

The Open/Closed Area of Family Homes - Box Affection Feeling

Ključne riječi • Key words

funkcionalnost	functionality
moderna arhitektura	modern architecture
obiteljska kuća	family home
oblikovanje	design
prostor	area

Sažetak • Abstract

Prostor koji istodobno ima obilježja interijera i eksterijera, nazvan otvoreno/zatvoreni prostor, analiziran je na primjerima poznatih obiteljskih kuća, na kojima je taj prostor poslužio za dobivanje vanjskih gabarita u ugodaju određenog pravilnog geometrijskog tijela, odnosno u doživljaju kutije. Svi su primjeri pojedinačno i usporedno obrađeni. Nameće se zaključak da je najvažniji razlog uspostave tih prostora ipak izvanjski dojam kuće, a zatim i unutrašnja funkcionalnost.

The author analyzes areas with both interior and exterior characteristics, called open/closed areas, using known examples of family homes. These areas serve to make the external outline a regular geometric body, i.e. to form a box. All the examples are individually and comparatively treated. He concludes that these areas primarily serve the external expression of the house, and only then satisfy an internal function.

I.

Prostor koji se nalazi između stijene toplinske zaštite kuće i plohe koja materijalno ili vizualno obrubljuje krajnju izgrađenost kuće nazvan je otvoreno/zatvorenim prostorom, a ima obilježja i (ili) vanjskoga i (ili) unutarnjeg prostora u opsegu i na način na koji je povezan i prožet vanjskim, odnosno unutrašnjim prostorima kuće.

interijer, unutrašnji toplinski zaštićen prostor
 ----- **linija unutrašnjeg prostora, linija toplinske zaštite**
(polu) otvoreno/zatvoreni (među) prostor
 linija izgrađenosti (linija oblikovnog izraza)
eksterijer, vanjski otvoreni prostor

(Ondje gdje nema otvoreno/zatvorenog prostora linija izgrađenosti se, naravno, podudara s linijom unutrašnjeg prostora.)

Pod pojmom *ukutijavanje* razumijeva se oblikovanje cjelokupnog gabarita, odnosno aproksimativnog volumena na liniji izgrađenosti, u obliku geometrijskog tijela paralelopipeda, tj. kocke ili kvadra, čime se dobiva izgled kutije, bez obzira na to je li ta kutija punih, "tvrdih" ploha ili zamišljena "rahla" ploha (otvoreno/zatvoreno prostora) koja tangira elemente izgradnje na liniji izgrađenosti.

U vrijeme kada F. L. Wright, neoplasticisti i njihovi sljedbenici s puno strasti razaraju kuću kutiju, Le Corbusier na nekim svojim projektima obiteljskih kuća upravo radi obrnuto. Nepravilni gabarit "zatvorenog" prostora dopunjuje se otvoreno/zatvorenim prostorom do pravilnog kutijastog oblika. Ta je ideja najbolje prikazana na Corbusierovu krokiju *Četiri kompozicije*, na kojemu je uz tri projekta (*Garches*, 1927; *Carthage*, 1929 i *Savoie*, 1929/31) napisana bilješka: *composition cubique (prisme pur)*.¹

II.

Gotovo sve slobodno stojeće obiteljske kuće, s obzirom na to da imaju neposrednu vezu s parcelom, imaju određene vanjske prostore za korištenje, bilo na samom terenu, bilo na pojedinim etažama. Repertoar prostornih mogućnosti obuhvaća raspon od posve otvorenih dvorišta i vrtnih terasa do djelomično i potpuno natkrivenih ili sa strane zaštićenih terasa, raznovrsne balkone, lođe, trijemove, veže, dvorišta, portike, "verande" (engl. *porch*) i sl. S pojavom onog oblika moderne arhitekture u kojemu se tradicijski kosi krov zamjenjuje stambenim krovnim terasama, i prostor na krovu može postati otvoreno/zatvorenim prostorom. Pri pojednostavnjenoj izgradnji ili oblikovanju ti su prostori na terenu (vrtu) najčešće povezani ulaznim vratima (jedinim vanjskim vratima na kući), a na katu takve kuće obično je terasa ili balkon (ne baš radi funkcionalne veze s pripadajućom unutrašnjom prostorijom, koliko zbog određenog, nazovimo estetskog razloga oblikovanja, da bi obogatila kuću određenom vizurom, više s ulične nego s vrtne strane). Pri projektiranju složenijih obiteljskih kuća i vila motiv otvoreno/zatvorenog prostora može postati tema koja uvelike ili potpuno dominira ukupnim dojmom objekta, pogotovo kada je linija izgrađenosti većim dijelom udaljena od linije unutrašnjeg prostora.

¹ *Četiri kompozicije*, Ouvre Complete II), str. 99.

Razlozi projektiranja otvoreno/zatvorenih prostora funkcionalne su i oblikovne naravi

a) Širenje unutrašnjih sadržaja

Funkcionalno, otvoreno/zatvoreni prostor može poslužiti za dopunjavanje i širenje određenih interijerskih funkcija na vanjske zaštićene prostore. Ponajprije, logičnim se čini širenje prostora dnevnog boravka, uključujući i vanjsko blagovanje, zatim komplementiranje gospodarskih prostorija vanjskim prostorima (npr. za sušenje rublja), a vezu s vanjskim prostorima mogu imati i spavaonice. Ti su prostori ugodni za igranje djece, ali i odraslih (kartanje ljeti). Dobra povezanost unutrašnjega s vanjskim sadržajem zahtijeva što kraću vezu i, ako je moguće, istu razinu (bez razdvajanja stubama). Jedna od važnih namjena vanjskog prostora je konzumiranje napitaka ili kompletno blagovanje, a za tu funkciju veza između kuhinje i prostora vanjskog blagovanja mora biti što jednostavnija, čak i onda kada se djelomično vani priprema hrana, npr. na roštilju. Ti su prostori zanimljivi za raznovrsne dječje igre i boravak, ali i za igre odraslih (npr. kartanje, igre s psom i sl.).

Da bi se ti prostori mogli koristiti, potrebno je osigurati odgovarajuću zaštitu od sunca, oborina i neželjenih pogleda. Tako zaštićeni, ti prostori, primjerice ljeti, mogu biti mnogo ugodniji od odgovarajućih unutrašnjih prostora.

b) Povećanje privatnosti kuće

Otvoreno/zatvoreni prostor može štiti od pogleda izvana, ovisno o izloženosti objekta te o obliku i gustoći zaštitne pregrade. Štiteći kuću od pogleda izvana, lako se mogu ograničiti i pogledi iznutra. U nekim primjerima ta je zaštita dovedena do krajnje introvertnog slučaja i defenzivnog objekta. Način te zaštite ponajprije je odraz karaktera korisnika, a on je ponajviše utemeljen na kulturološkom modelu vremena (kada je) i prostora (gdje) izgradnje kuće. Privatnost varira od, primjerice, ekstremnog zatvaranja orijentalnoga fundamentalističkog okruženja i otvorenog društva liberalističke koncepcije. Važan element procjene je i lokacija kuće s obzirom na okolnu izgrađenost, tj. činjenica nalazi li se kuća u gustom građevnom (urbanom) tkivu ili je slobodno stojeća u prirodi (ponekad i bez vidljivih susjeda), i o njemu može ovisiti transparentnost odabrane zaštite. Komentirajući odnos kuće i ulice, C. Alexander primjećuje da je kuća "ili kompletno otvorena prema ulici i tada nema privatnosti, ili se kuća okreće od ulice i komunikacija s uličnim životom je izgubljena".²

c) Povećanje volumena kuće

Hipertrofiranjem teme međuprostora objekt se može relativno lako uvećati. Jednostavnijim i jeftinijim postupkom (u usporedbi s troškom toplinske zaštite) može se povećati "raskoš" kuće, te se mogu dobiti oblici koji uopće ne odgovaraju primarnom obliku zatvorenog prostora, tj. može se lako mijenjati izgled i ugođaj osnovnog zatvorenog korpusa. Volumen dobiva prvi i drugi plan, te određenu dubinu koja se može potencirati svjetlom i sjenama. Umjesto otvorenoga nedefiniranog vanjskog prostora, uspostava geometrijski određenog, markiranog ili samo signiranog vanjskog prostora može pojačavati prostorni doživljaj prostorne artefaktičnosti.

² "Privatne terase prema ulici" analizirane su u "patern #140" Prijedlog koji je dan kao optimalan, naravno, može biti upotrebljiv samo u nekim okolnostima s obzirom na veličinu i orijentaciju parcele, položaj ulice i gustoću izgrađenosti.

SL. 1. Primjeri otvoreno/zatvorenog prostora

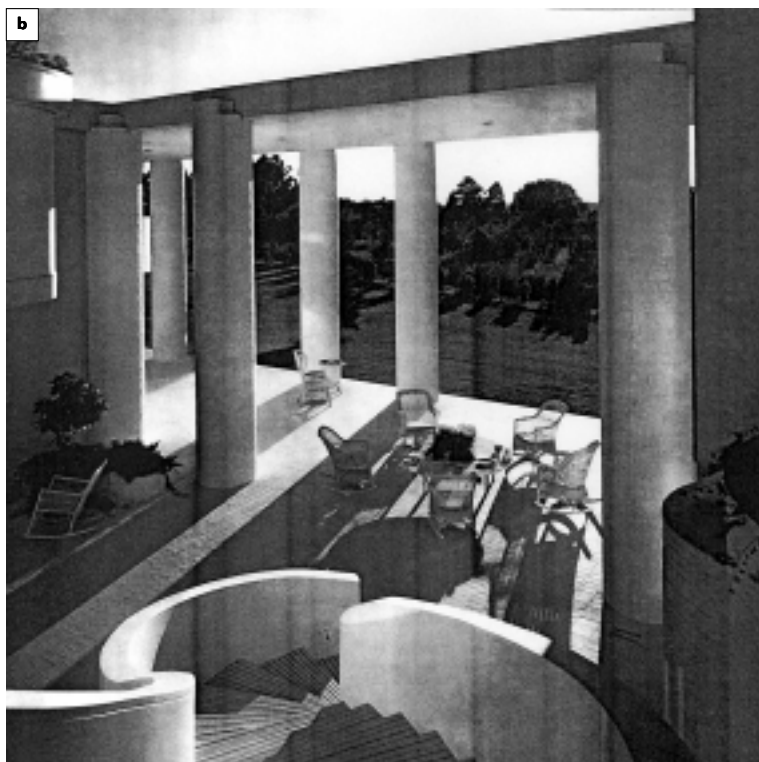
- a) Savoye
- b) Wallace
- c) Zimmerman
- d) Nakayama
- e) Riva San Vitale
- f) Snyderman

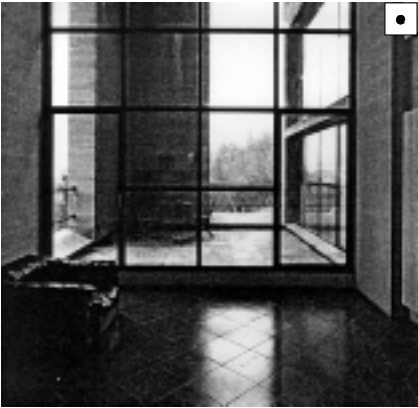
Izvor • Source

- a) *Ouvre Complete*: 104
- b) *The Architecture of Paul Rudolph*: 73
- c) "Baumeister", 7/1977: 614
- d) "JA", Oct. 1985: 15
- e) *Mario Botta*: 123
- f) "PA", 3/1978: 112

FG. 1 Examples of open/closed areas

- a) Savoye
- b) Wallace
- c) Zimmerman
- d) Nakayama
- e) Riva San Vitale
- f) Snyderman

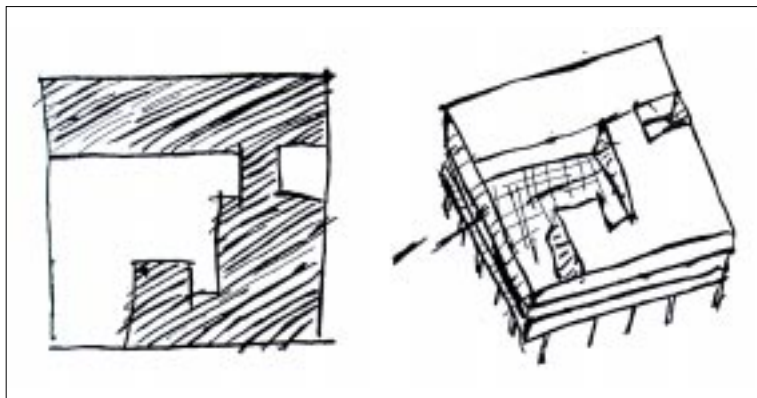

**SL. 2. Le Corbusier,
kroki vile Savoye**

Izvor • Source
Ouvre Complete

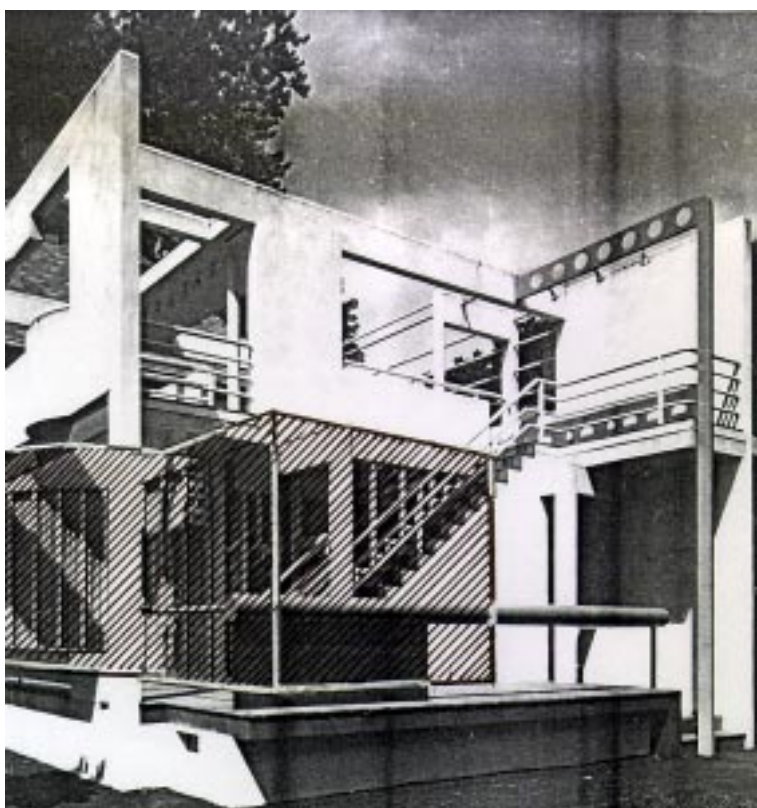
**FG. 2. Le Corbusier:
sketch of the Villa Savoye**

**SL. 3. M. Graves,
Benacerraf House -
obrađena fotografija**

Izvor • Source
Architectural Monographs
5: 27

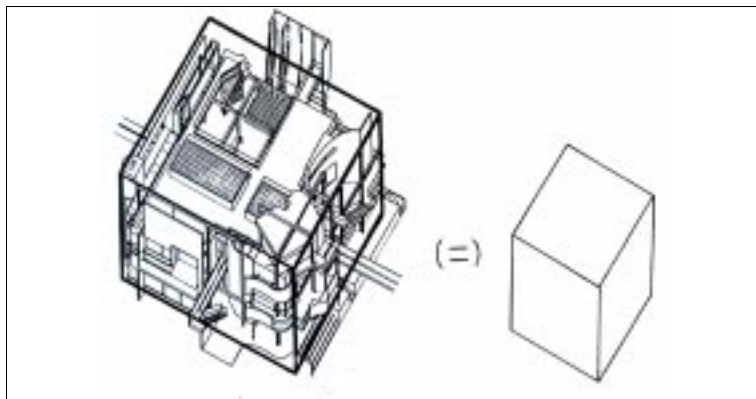
**FG. 3. M. Graves:
Benacerraf House -
processed photograph**

3 Jencks ovako komentira tu intervenciju: "Kubistička sintaksa je upotrijebljena da privuče pažnju. Perceptivno naglašavanje vrata, stuba, balustrada i pogleda s terase kompleksno je i majstorski osmišljeno. Toliko je ovdje bogato da se zaboravimo upitati koji je stvarni sadržaj (zapravo otvorena terasa iznad prostorije za doručak i igru)⁶; (*Post-Modern Architecture*: 67).

4 Prema Jencksu, ta vila ostaje posljednji, najkompliciraniji projekt tog izraza, prije Gravesova prijelaza na postmodernizam (Charles Jencks, *Architecture Today*, Abrams, New York, 1989: 86). U seriji projekata koji su slijedili Benacerraf, a prethodili Snydermanu mogu se navesti *Rockefeller House*, *Drexler House* i *Keely Guest House* (*Architecture Today*: 86).

Maksimalna uvećanja mogu se zamijetiti u M. Gravesa, koji na primjeru dodatka kući Benacerraf u Princetonu, na kojoj je 40 m² zatvorenog prostora, odnosno oko 120 m³ zatvorenog prostora oblikovano rahlim volumenom od približno 420 m³ prostora, što je 3,5 puta veće.³ Moglo bi se reći da je taj projekt bio samo priprema, uvertira za glavnu "predstavu" koja je uslijedila - za Snyderman House, na kojemu je ukupni volumen (zatvoreni + otvoreno/zatvoreni) za otprilike četiri puta premašio volumen zatvorenog prostora.⁴

SL. 4. Snyderman - aksonometrija s usporednim prikazom sažetoga zatvorenog volumena vile u kompaktni kubus

Izvor • Source
Architectural Monographs
5: 36

FG. 4. Snyderman - axonometry with comparatively shown concise closed volume of the villa in a compact cube

III.

Vrijeme korištenja otvoreno/zatvorenim prostorima

Vrijeme boravka na otvoreno/zatvorenom prostoru ovisi o vrsti aktivnosti žitelja kuće. Osim intenzivnog sunčanja⁵ ostale aktivnosti u mirovanju ili minimalnom kretanju, npr. sjedenje, drijemanje, ležanje, blagovanje, čitanje i sl., zahtijevaju vanjsku temperaturu od oko 20 °C (koju je ljeti tijekom dana moguće imati samo u hladovini). Pri rekreacijskom ili korisnome, aktivnom gibanju temperature mogu biti i niže, a za vrlo hladnog vremena, kada je temperatura oko ništice, moguće je obavljati neke kratkotrajne, ali dinamičke aktivnosti (tjelovježba, cijepanje drva, isprašivanje tepiha i sl.).

Funkcionalna opravdanost projektiranja otvoreno/zatvorenih prostora u skladu je i s ukupnim trajanjem korištenja tih prostora tijekom dana, tjedna, a pogotovo tijekom godine. U obiteljima konvencionalnog modela življenja i stanovanja korištenje tim prostorima intenzivnije je u poslijepodnevnom, predvečernjim i večernjim satima, tijekom vikenda ili dana odmora tijekom cijelog dana. Kada je riječ o kategorijama ljudi bez uobičajenoga radnog vremena (od 7/8/9 do 15/16/17 sati) kao što su djeca, umirovljenici, umjetnici, ljudi koji rade u smjenama itd., vrijeme boravka u tim prostorima može biti vrlo različito.

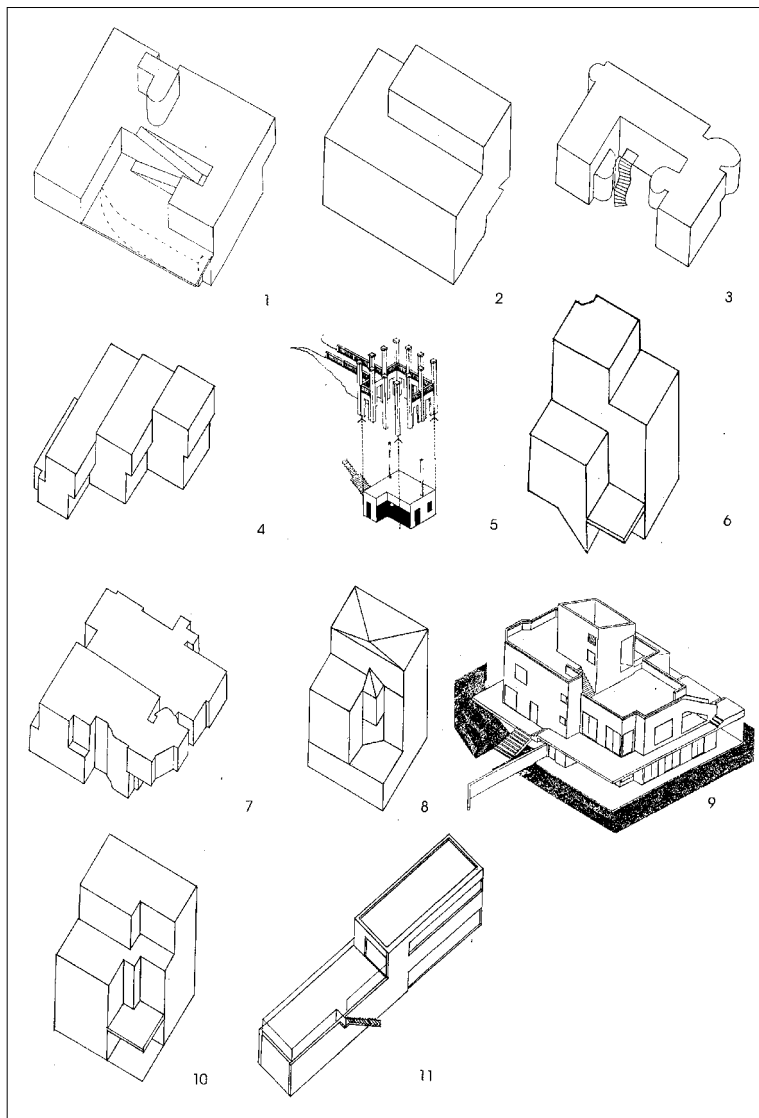
Širenje tzv. unutrašnjih aktivnosti, pogotovo stambenih, na otvoreno/zatvoreni prostor najvećim je dijelom moguće u povoljnim godišnjim razdobljima, tj. u ljetnom razdoblju ako je riječ o hrvatskom kontinentalnom području, odnosno i nešto dulje (od sredine proljeća do rane jeseni) u jadranskom području. Općenito, sve lokacije koje su južnije i koje se približavaju tropskom području omogućuju dugotrajnije korištenje tim prostorom. Moglo bi se reći da za pojas zemljopisne širine $\varnothing \leq 25-30^\circ$ to razdoblje traje cijele godine. Ako je lokacija blizu mora ili unutar povoljnijih klimatskih područja, trajno vrijeme korištenja imaju i sjevernije lokacije. Stoga je doživljaj tih prostora uvijek više u vezi s arhitekturom južnih, toplijih podneblja. Također je jasno da bi kuća za ljetni odmor, koja se koristi za slobodnog vremena u povoljnom godišnjem dobu, obvezatno trebala imati otvoreno/zatvorene prostore jer su iznimno ugodni za boravak i razne aktivnosti.

⁵ Dvadesetih i tridesetih godina aktualna je helioterapija postavila zahtjev za maksimalnom osunčanošću, dok u najnovije vrijeme preterano ljetno sunčanje postaje sve manje preporučljivo s obzirom na ozonske rupe i opasnost za zdravlje kože.

SL. 5. Odabrani primjeri analiziranih kuća bez omotača

Crtež • Drawing by L. Pleština

FG. 5. Selected examples of houses analyzed without external surface

Lociranje otvoreno/zatvorenog prostora

Gdje locirati otvoreno/zatvoreni prostor da ljeti bude u hladu (prema sjeveru i istoku), a zimi osunčan (prema jugu i zapadu), zimi zaštićen od hladnih (sjevernih) vjetrova, a ljeti izložen osvježujućim povjeticima (kao naš maestral). Ljeti bi taj prostor bio ugodan ako bi bio na sjeveru ili istoku, zimi je povoljnija orijentacija prema jugu i zapadu. Općenito, s obzirom na osunčanost, otvoreno/zatvoreni prostor trebalo bi locirati na južnoj strani objekta. Visoko ljetno i nisko zimsko sunce (tj. kut upada sunčanih zraka) daje mogućnost da se južna strana kuće raznovrsnim istakama ljeti lagano zaštititi od sunca i time se osigura ugodna osunčanost zimi. Kako su obiteljske kuće niske, u kombinaciji s hortikulturom vrta sličan se učinak može postići i na istočnoj i zapadnoj strani kuće.

Osim sunca, na lociranje otvoreno/zatvorenih prostora utječe i mogućnost ostvarivanja kvalitetnih vizura iz tog prostora, pa taj element može biti vrlo značajnim pri određivanju njegova smještaja.

Zaštita privatnosti, tj. onemogućivanje neželjenih pogleda kako taj prostor ne bi postao vizualno "brisani prostor", također utječe na položaj u odnosu prema kući i pripadajućoj parceli.

Tehnički aspekt

Izvedba međuprostora tako da bude zaštićen od oborina i prejakog sunca poboljšava tehničku zaštitu toplinske stijene. Materijal koji kiša ne ispire, a sunce ne prži može biti malo "nježniji". Tako zaštićeni, dulje će trajati, a ni loše projektirani detalj spoja ne mora imati kobne posljedice s obzirom na fizička svojstva zgrade.

Međutim, izvedba dodatne strukture otvoreno/zatvorenog prostora često razumijeva nove nezaštićene i vremenskim nepogodama izložene detalje koji mogu stvarati toplinske mostove, uzrokovati kondenzaciju na unutrašnjim ploham ili otvarati putove za prodor vlage. U svakom slučaju, obrada te teme zahtijeva dobro poznavanje problematike i visoku kreativnost u rješavanju elemenata građevnih konstrukcija.

IV.

Predmet analize

U ovoj je analizi obrađeno deset svjetski poznatih objekata, antologijskih i unikatnih primjera obiteljskih kuća te jedan visokovrijedni hrvatski primjer koji bi mogao biti ravnopravno uključen u kategoriju svjetskih kuća. U svim tim primjerima poluotvoreno/zatvoreni prostor dopunjuje osnovni (interijerski, toplinski) oblik do kutijastog (kvadarskog) ili aproksimativno kutijastog oblika. Svaki od tih lako prepoznatljivih primjera bez svog bi otvoreno/zatvorenog prostora odnosno njegove membrane ili strukture oblikovno, prilično ili posve drugačije izgledao.

- 1. 1929/31: Le Corbusier, *Vila Savoye*, Poissy ($\varnothing=49^\circ$), 19x21 m

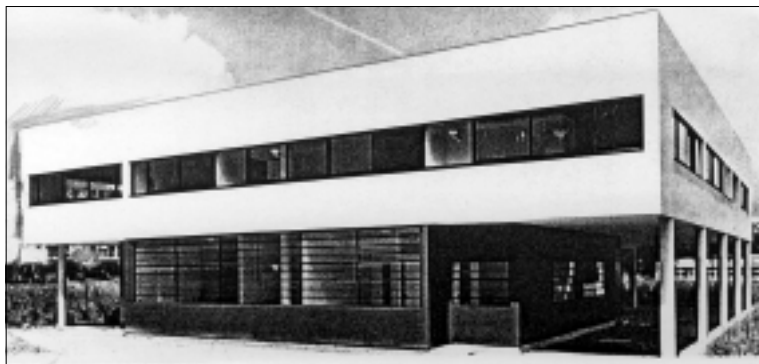
Smještena u dolini Sene, sat vožnje automobilom od Pariza, nalazi se jedna od najintragantnijih vila iz tridesetih godina, za vrijeme Drugoga svjetskog rata spremište sijena, šezdesetih godina osuđena na rušenje, da bi je ministar kulture Maroux u zadnji tren spasio i obnovio kao nacionalni spomenik. *Savoye* je danas među onim kapitalnim objektima koji dokumentiraju stil moderne arhitekture XX. st.

Nizanjem stupova po obodu prizemlja i produžavanjem fasadnog platna s trakastim prozorom na prvom katu, lomljeni je volumen poprimio oblik kubusa u kojemu su se tim zahvatom pojavili otvoreno/zatvoreni međuprostori. Na zapadnoj strani terase pregrada je samo perforacija bez stakla, dok su na južnom dijelu terase postavljeni prozori (donekle neobičan detalj!). Natkriven i sa strane obrubljen stupovima, prostor prizemlja zapravo je kolnik za ophodnju kućnih automobila (garaža je projektirana za tri mjesta) i nema drugu namjenu. Automobil sa šoferom poslužiteljem dolazi s juga, prolazi istočnom stranom i na "tjemenu" zakrivljene ostakljene plohe prizemlja ispred glavnog ulaza iskrca putnike te produži do garaže. Ako su se vozili sami ukućani, vjerojatno su se na isti

SL. 6. Pogled na južno pročelje vile Savoye

Izvor • Source
Who was Le Corbusier?:
102

FG. 6. View of Savoye, south facade

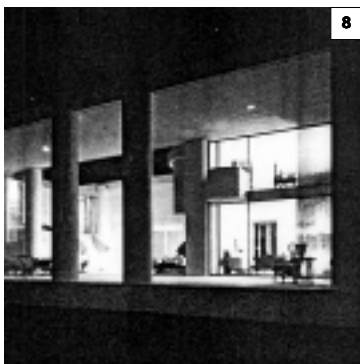
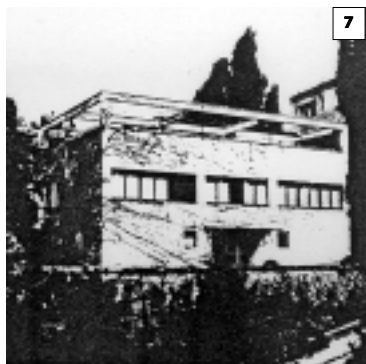

6 Ulica je s južne strane pa je i pristup s juga. Pred onim tko dolazi je južno pročelje koje se, bez obzira na izbalansiranost svih pročelja, ipak vizualno doživljava sporednim u odnosu prema sjevernom. Analizirajući Savoye, M. Besset (str. 103) isključuje *front*, *back* ili *side* kuće, ali barem u mom doživljaju fotografija južnoga i sjevernog pročelja, drugo ima neusporedivo atraktivniji izgled. Tu je prozorska traka dnevnog boravka, najrepresenzativnijeg dijela kuće, glavni (tj. jedini ulaz) u kuću pojačan akcentom crvenih ulaznih vrata, a isto sjeverna strana ima u visinu povećan format s obzirom na modeliranu plohu solarija. S južne je strane u prizemlju ostakljena ploha soba posluge, a na katu su s juga spavaće sobe. Iako svi ti sadržaji nisu previše eksponirani, psihološki pri dolasku bi se prije očekivao susret s primarnim negoli sa sekundarnim sadržajima kuće. Sjeverno ulazno (dakle, ipak malo atraktivnije) pročelje vizualno se ne doživljava jer pri dolasku nema odmaka mogućnosti gledanja. Težina tih zamjerki umanjuje se pri dolasku vili automobilom, no pješaćki je dolazak poprilično neobičan i bez "digniteta", uz sobe za posluge prema "ulazu negdje otraga". No moguće bi opravdanje glasi- lo: "Ali tko uopće dolazi pješice u vilu?" Naravno, riječ je o 1931. g. Posjetitelji su ipak svoje automobile parkirali negdje kod ulaza s južne strane i otuda su pedesetak metara prohodali gledajući južno pročelje vile, "tražeći vrata otraga". Jednako je i s današnjim posjetiteljima vile, sada izložbenog objekta. To što će malokoji posjetitelj osjetiti taj hendikep, vjerojatno se pripisuje uzbuđenju koje ga prožme pokraj nekadašnje corbusieovske *living - machine*.

način odvezli do garaže, a zatim iz nje ulazili u kuću. Pri odlasku su vjerojatno ulazili u automobil pred garažom, a u formalnim se prigodama vozač natraške vraćao do ulaza ili bi se provozao po parceli. (Rješenje parcele iz siječnja 1930. nije imalo tu mogućnost, ali je to ispravljeno rješenjem iz veljače 1930.) Pristup *Vili Savoye* nije, naravno, bio problematičan, ali je mogao biti predmetom rasprave.⁶

Jardin suspendu (*hanging garden*, viseći vrt), otvorena "vrtna" terasa na katu, rampom povezana sa solarijem na katu iznad nje, afirmacija je jedne od pet programskih Le Corbusierovih točaka nove arhitekture prema kojoj treba ono "što se uzme na terenu, vratiti na krovu". Na terasu koja je orijentirana na zapadnu stranu, s dvije velike staklene plohe (jednom fiksnom, a drugom kliznom, svakom veličine 4 x 2,5 m), povezan je salon II. Preko diskretnih vrata i manjeg prozora ostvarena je i veza s budoarom, a na terasu izlaze i vrata iz hodnika. Preko ostakljene stijene, brane prema terasi, sunce i svjetlost prodiru i u središte kuće. Kvalitetu koju je taj koncept rahlog volumena donosio na planu igre svjetlosti i transparentnosti, zacijelo je morao biti plaćen pregrijavanjem prostora preko suncu izloženih i nezaštićenih staklenih ploha. (*Bilo bi zanimljivo istražiti kako se i koliko uspješno zimi zagrijavala ta vila.*) Sobe nemaju nikakve veze s terasom, kao ni kuhinja, čime bi, naravno kada ne bi bilo posluge, bilo otežano blagovanje na terasi. U prvom projektu terasa je sa zapadne strane bila stubištem povezana s terenom, ali je kasnije u izvedbenom projektu ta veza odbačena.

Terasa Savoye (oko 110 m² na katu) opremljena je stalnim inventarom - betonskim stolom i dvjema žardinjerama, a na fotografijama se može vidjeti i poneki stolac... - Zanimljivo bi bilo znati koliko se dugo tijekom godine terasa koristila, kakav se život odvijao na njoj i što se događalo na terasi Savoye. Kako takvih podataka nema, prepustit ćemo se nagađanju onoga što se tu moglo zbivati. U prostoru solarija (tijekom srpnja i kolovoza, ako nisu odlazili na francusku obalu) ukućani su se vjerojatno sunčali u kupaćim kostimima (neobično je da na terasama nema nikakvog vodenog motiva ili manjeg bazena, a na fotografijama solarija ne mogu se uočiti ni tuševi koji bi bili iznimno korisni pri sunčanju). Na terasi kata također se moglo sunčati, čitati, pričati, ispijati čaj i kava ili blagovati na kamenom stolu, uz posluhu i suncobransku zaštitu preko dana. Bilo je moguće i gimnasticirati te igrati stolni tenis. Po malo kraćim dječjim krevetima (!?) može

SL. 7. Pogled na vilu Spitzer

Izvor • Source
"Arhitektura" 186-188/1984:
127

FG. 7. View of Spitzer Villa

SL. 8. Pogled na rezidenciju Wallace

Izvor • Source
The Architecture of Paul Rudolph: 74

FG. 8. View of Wallace Residence

se zaključiti da je u vili stanovala obitelj s malom djecom koja su se mogla igrati na terasi, npr. preskakivati konopac ili igrati "školice", loptati se i sl. No, postojala je opasnost da lopta ne razbije velike staklene plohe ili da padne izvan kuće. Djeca se vjerojatno nisu predugo zadržavala na terasi već su se igrala na ostalim dijelovima parcele. Tijekom boravka na terasi morala su se ponašati poput odraslih. Terasa je mogla biti iznimno zanimljiva za večernje zabave, vjerojatno pod svijećama, jer električne rasvjete na terasi nije bilo. Na njoj nije izgrađen ni roštilj, pa se mogao eventualno koristiti prenosivim.

■ **2.** 1932: Mladen Kauzlarić i Stjepan Gomboš, *Vila Spitzer*, Zagreb ($\varnothing=45,8^\circ$)

Često isticana kao jedan od najbriljantnijih primjera zagrebačke moderne tridesetih, na planu oblikovanja radikalno odbacuje tradicijski znamen - kosi krov i zamjenjuje ga krovnom terasom. Iako nije potrebno sumnjati u korbizijanske impulse (Garche), karakter njezina otvoreno/zatvorenog prostora na krovu donekle je specifičan. Velika ili potpuna corbusieovska otvaranja prema gore, prema nebu i suncu, na ovom su objektu ublažena. Dio terase (četvrtina tlocrta) natkriven je punom zaštitom, a dio (polovica tlocrta) pergolom od betonskih brisoleja koja poput fine, rahle mreže definira gornju plohu kubusa kuće. Analizirajući pak osunčanost, položaj krovnih brisoleja postaje diskutabilan. Kada bi kuća bila zakrenuta za 90° , tj. kad bi umjesto prema istoku bila orijentirana prema jugu, ti bi brisoleji usred ljetnog dana na terasi stvarali malo više osjenjenih površina nego kada, uz stvarni položaj kuće, podnevno sunce prodire usporedno s njima i minimalno osjenjuje terasu.

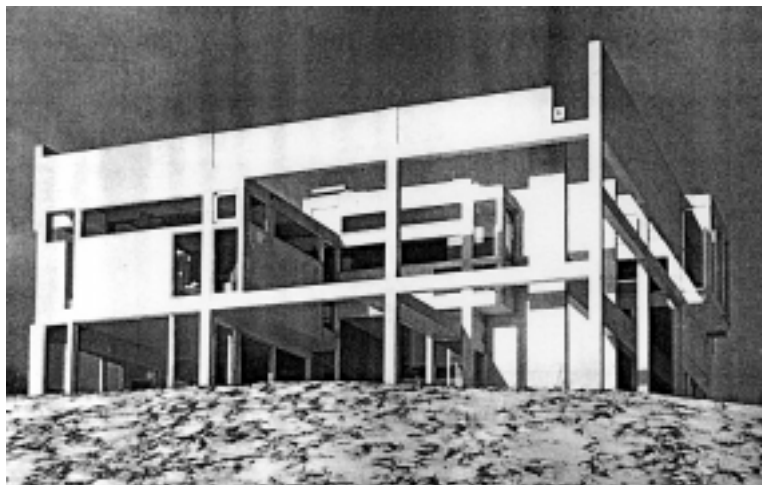
Položaj terase je izniman s obzirom na vizure prema gradu, pogotovo južne vizure koje su na katu ispod nje donekle zanezarene, dok problem veze s unutrašnjim prostorima ostaje otvoren. Boravilo se i blagovalo na katu ispod terase, a kuhinja je čak dva kata niže, čime se ta terasa previše odvaja od važnih zatvorenih prostora kuće.

Zanimljivo bi bilo istražiti kako se nekada uistinu koristila ta terasa i kojim je namjenama služila. Danas to ne možemo pratiti, jer je kuća izgubila svoju rezidencijsku namjenu i taj je otvoreno/zatvoreni prostor postao zatvorenim.

Taj iznimni objekt hrvatske međuratne moderne neprimjerenim je dogradnjama uz ostalo izgubio svoju izvornu arhitektonsku vrijednost.

SL. 9. Pogled na kuću FalkIzvor • Source
Five Architect NY: 45

FG. 9. View of Falk House

■ **3.** 1961/1964: Paul Rudolph, *Wallace Residence*, Athens Alabama ($\varnothing=34^\circ$)

Vila s unutrašnjim dvorištem (u opisu: interior courtyard) i raskošnim trijemom (veranda i portico) sa zapadne strane priziva ugodaj plantaža američkog Juga, bijelih kuća s crnom poslugom.⁷ Kolonada masivnih okruglih stupova prerijetka je za ugodaj egipatskih hramova, a usto se doima pregustom za vrijeme robusnih materijala XX. st. Pokraj tih stupova smješten je otvoreno/zatvoreni prostor prema kojemu je u središnjem dijelu orijentirana blagovonica, a bočno living-prostor s jedne te sitting-prostor s druge strane, koji nisu vezani za taj središnji prostor (neobično?) već samo za trijem. Dvostruka visina trijema omogućuje i orijentaciju dviju spavaćih soba tom prostoru. Iz hodnika katnih soba spušta se zavojito stubište u središnje dvorište i spaja ga s prizemljem. Na fotografijama se vide mogućnosti blagovanja u tom prostoru u kasnim popodnevним satima (obratite pozornost na sjene), a vjerojatno je i doručak u tom prostoru bio ugodan. Za jakoga podnevnog sunca vjerojatno je najugodnije bilo ispod trijema. Kako je poprilično udaljen od kuhinje, razložnom postaje i mala "veranda" sa sjeverne strane kuhinje ako se blaguje bez posluge.

■ **4.** 1969/1970: Peter Eisenman, *House II. (Falk House)*, Hardwick, Vermont ($\varnothing=43-45^\circ$)

S iznimno mnogo ortogonalne geometrijske kompleksnosti i elaboracije, ta je kuća imala jednostavno ishodište. Pravilni devetero-poljni kvadrat transliran je, čime se dobila prostorna mreža s brojnim mogućnostima postavljanja zidova, stupova, stropova i otvora. Dvokatni objekt, s dnevnim boravkom u prizemlju i spavaonicama na katu, s jugoistočne strane ima otvoreno/zatvoreni prostor u dva nivoa, kojim dopunjuje nepravilni zatvoreni volumen u aproksimativno kutijasti gabarit. (I na sljedećem projektu iz 1969/1971: *House III, Miler House*, Lakeville, Connecticut, na slično kompliciranom prosedeu, Eisenman ostvaruje otvoreno/zatvorene prostore i zadržava ukutijani volumen.)

7 P. Rudolph: "Moje prve arhitektonske impresije vezane su na južnjačku arhitekturu Greek Revival-a" (*The Architecture of Paul Rudolph: 72*).

10

11

SL. 10. Pogled na Rivu San VitaleIzvor • Source
Mario Botta, MOMA: 25

FG. 10. View of Riva San Vitale

SL. 11. Pogled na kuću GiorginaIzvor • Source
Post-Modern Architecture: 90

FG. 11. View of Giorgina House

■ **5.** 1971/1972: Clotet, Tusquets, *Giorgina Belvedere*, Llofriu, Gerona ($\varnothing=42^\circ$)

Na toj kući Jencks uočava sarkazam preklapanja novoga i staroga. *Papirnato lagana rešetkasta membrana je iznad heroičnog stupovlja, između stupova na krovu kuće je parkiralište za automobil, okruženo balustradom, i, konačno, stupovi se spuštaju na tlo, gdje su poput filtra iza kojega su rustikalni kapci i prozori.*⁸ Vrlo mala kuća od samo 40 m² postala je zapažena postmodernistička egzibicija. Unutar škrtog prostora postignuta je dobra funkcionalna organizacija s pet ležajeva. Kuća je inače dio kompleksa s većom kućom, ali kao "element neovisan o glavnoj zgradi, ne samo zbog udaljenosti, već i zbog arhitektonskog stila koji se veže na tradicionalnu arhitekturu vrtova i vrtne paviljona"⁹. Prostor za boravak, blagovanje, jedna niša i dvije kubikule za spavanje, kuhinja i kupaonica, sve je smješteno u prizemlju, jedinoj zatvorenoj etaži te kuće, a na krovu donje, inferiorne kompozicije trijumfalno je smješten parkirališni prostor za (u ovoj prilici po značenju bi se moglo reći) kućnog ljubimca - osobni automobil. Na to počasno mjesto automobil stiže preko mosta, u sredini prekinutoga za silazak stubama u prizemlje. Upravo taj prekid otežava vraćanje automobila natraške, jednako kao što je na skučenju površini krova otežano okretanje. Na kraju ostaje enigmom kome je zapravo namijenjen taj otvoreno/zatvoreni, ali svakako paradni prostor.

■ **6.** 1971/1973: Mario Botta, *Riva San Vitale* ($\varnothing=46^\circ$)

Osamljen (iako na vlasničkoj parceli od 850 m²), bez drugih kuća u blizini, u pejzažnom ambijentu šumovite istočne padine iznad jezera Lago Lugano, oko stotinu metara od obale, smješten je perforirani kubus, kvadar od sivih betonskih bloketa, kojemu se prilazi odozgo, crveno obojenim rešetkastim mostom (18,20 x 1,10 x 2, 20 m).

*Volumeni različitih stambenih prostora ubačeni su u kutiju počevši od jednog kvadranta na vrhu i zaključujući trima kvadrantima četiri kata niže, na razini boravka. Neispunjeni kvadranti osiguravaju stepenast niz terasa. Kvadratno je stubište locirano gotovo u središtu kvadratnog tlocrta i vertikalno povezuje prostore. U kontrastu s priprostim čistoćom masivnog eksterijera, interijer je poput labirinta i intiman.*¹⁰

Vrlo je intrigantna primjedba o oblikovnom doživljaju te kuće u istoj knjizi: *Naglasak na izrezima velikih otvora u kubičnoj masi kuće postiže se monumentalnost slična onoj lokalne vernakularnosti.*¹¹

Glavna vrijednost te obiteljske kuće jest fascinantan pogled na

⁸ *Post-Modern Architecture*: 90.

⁹ Katalog izložbe *The Presence of the Past* (La Biennale di Venezia), Venezia, 1980: 123.

¹⁰ S. Werde, *Mario Botta*: 25.

¹¹ S. Werde; *Mario Botta*: 25.

SL. 12. Pogled na kuću Snyderman

Izvor • Source
Architectural Monographs
 5: 38

FG. 12. View of Snyderman House

jezero i alpski planinski masiv Monte Giorgo s druge strane jezera. Terasa s koje se taj spektakularni, uzbudljivi i jedinstveni pejzaž doživljava smještena je na najgornjoj, ulaznoj (nultoj) etaži, a vezana je za studio - atelijer kod ulaza. Sljedeća terasa na prvom katu vezana je za pretprostor na koji je još spojen roditeljski spavaći trakt. Južni, bočni pogled s te terase i kroz procjep prema jezeru vizualno je manje atraktivan od onoga s terase. Najveća je blokada vizura na trećem katu, gdje je smješten dnevni boravak, kuhinja s blagovaonicom i pripadajuća terasa. Iz dnevnog boravka gotovo i nije moguće doživjeti te bogomdane vizure, kao ni za vrijeme sjedenja na toj terasi. Vizure su skrivene i iz dječjeg krila na drugom katu, gdje uopće nema terase.

■ 7. 1972: Michael Graves, *Snyderman House*, Fort Wayne, Indiana ($\varnothing=41^\circ$)

Ta "kuća" (house), kako je navedeno u njezinu nazivu, zapravo je pravi primjer suvremene vile. U Jencksa ona uspostavlja raznovrsna semantička značenja, npr. "rat između Mondriana i Huan Grisa", "kuća od žbuke koja se želi osloboditi zatvorskog kaveza", "sudar dvaju brodova", "skele" itd.¹² Slične bi se asocijacije mogle i dalje nizati, primjerice "kuća koju je pogodila elementarna nepogoda, potres, eksplozija, deformacija, od topline iskrivljena, od vlage izvitoperena". Istom, pravilna modularna prostorna mreža (oko 4x4m) čvrsto drži sve to na okupu i oblikuje određeno ukutijavanje. U stilskom smislu *Snyderman House* najavljuje dolazeći dekonstruktivizam.

Vila za koju se može činiti da negdje iznutra skriva misao Savoye, smještena je na osami, na terenu površine 16 hektara, i namijenjena je šesteročlanoj obitelji. Njezini su otvoreno/zatvoreni prostori smješteni na jugoistočnoj strani, natkrivenoj uz ulaz u prizemlju, potpuno natkrivenoj na sjevernoj strani kata, sa stražnje strane krila spavaćih soba, manje ispred spavaonica, te uvelike na krovnim terasama kata. Prizemna je terasa dosta dobro povezana s kuhinjom i prostorima za boravak tako da u ljetno doba može biti vrlo upotrebljiva. Za terasu na katu i onu iznad nje, osim sunčanja (bez bazena, tuševa i vode), teško je pretpostaviti drugu namjenu.

12 *Post-Modern Architecture*: 60.

SL. 13. Pogled na kuću Dickes

Izvor • Source
Rational Architecture: 101

FG. 13. View of Dickes House

SL. 14. Pogled na kuću Zimmerman

Izvor • Source
"Baumeister" 7/77: 614

FG. 14. View of Zimmerman House

■ **8.** 1974/1976: Robert Krier, *Haus Dickes*, Luxemburg-Bridel (Ø= 50°)

Kockolika kuća čije je mjere arhitekt "svladavao" pomoću obilja geometrijskih elemenata, s karakterističnim megastupom na uglu, ima dvije terase. U prizemlju, s jugozapadne strane, neposredno uz sobu za dnevni boravak, blagovaonicu i kuhinju, atraktivni je otvoreno/zatvoreni prostor-hal, portik, zaštićen staklenim krovom u visini drugog kata, s nekoliko stuba povezan s vrtom. Ispred studija na drugom katu rešetkasto je natkrivena i dijelom ozele-njena terasa, opremljena stolom za sjedenje pokraj trokutasto perforirane fasadne pregrade. Prostorije prizemlja i spavaonice na katu, iako uvučene, preko portika imaju osigurane dobre vizure prema van.

"Kuća Dickes jedina je realizacija tipične stambene jedinice koja može biti dodavana horizontalno i vertikalno da oblikuje urbani blok", stoji u jednom opisu te kuće.¹³ Ta namjena tipizacije i multiplikacije, iako nije dana u grafičkom obliku, upućuje donekle na Le Corbusierove *Le ville immeuble*. Možda je ta misao i naknadno nastala ili je projekt iz tog koncepta deriviran za konkretnu lokaciju, jer projekt kuće ima određene specifičnosti kuće vezane za teren (između ostaloga i garažu u podrumu). Jedina (meni) dostupna fotografija iz vremena dovršenja kuće daje naslutiti da je kuća locirana u neposrednoj blizini obiteljskih kuća (s kosim krovovima).

Na tom se objektu mogu zamijetiti vrlo male visine prostorija: u dnevnom boravku 250 cm, u spavaonicama 225 cm, a u prostoriji za odmor, uz krovnu terasu, strop je visok samo 215 cm. Nasuprot tome, otvoreno/zatvoreni prostor prizemlja ima raskošne dimenzije troetažne visine, a onaj na krovnoj terasi otvoren je odozgo i su zacijelo određena kompenzacija unutrašnjoj skučenosti prostora.

■ **9.** 1974/1976: William Turnbull, *Zimmerman Residence*, Fairfax Country, Virginia (Ø=40°)

U vrijeme nastanka nazvana "kućom s ambicijom novog USA regionalizma", zanimljiva je po tome što je sa svih pet strana (četiri+odozgo) okružena otvoreno/zatvorenim prostorom. Njezina drvenorešetkasta ograda sa strana, mjestimice prekinuta, i prozirni plastični krov odozgo, kao u nekom Christovu postavu, ovija onu "pravu" kuću unutra, "unutrašnju kuću".

¹³ *Rational Architecture*: 100, 101.

Klijenti su imali suprotne ideje. Gospođa je zamišljala stanovanje svog djetinjstva s mnogo veranda na svakoj strani kuće, dok je njezin suprug zamišljao kuću punu svjetlosti i sunca. Rješenje je bilo "kuća kao veranda", kuća u rešetkastoj opni koja filtrira svjetlost, a ujedno je otvorena blagim vjetrovima. Prikladan koncept za južne regije,¹⁴ bio je početni arhitektov pristup rješavanju zadatka. Kuća je smještena u dolini rijeke Potomac, gdje su zime ugodne, a ljeta vruća, pa je rahla opna kuće trebala propuštati strujanje zraka i osiguravati ugodnu mikroklimu u otvoreno/zatvorenim prostorima. Međutim nedovoljno kruženje toplog zraka rezultiralo je nužnošću postavljanja dvaju dodatnih ventilatora za ljetno razdoblje.

Iako sve prostorije "unutrašnje kuće" imaju pristup u otvoreno/zatvoreni omotač, može se primijetiti da je ona glavna (najveća) terasa za boravak (s kaminom) za cijelu etažu udaljena od dnevnog boravka i, pogotovo, kuhinje. Na toj je terasi smješten kamin - roštilj pa pripremu hrane i blagovanje na tom prostoru otežava udaljenost kuhinje, tj. nedostatak potrebnoga kuhinjskog pribora.

■ 10. 1980: Helmut Jahn, *Wisconsin Residence*, Eagle River (Ø=46°)

Kuća za odmor smještena je na osami u izazovnom pejzažnom ambijentu.¹⁵ Zbog pristupa mostom odozgo svrstana je među primjere obiteljskih kuća s mostom i na kosom terenu, a kako je tome dodana i voda s prednje strane, traženje sličnosti sužava se na Bottinu kuću *Riva san Vitale* i Meirovu *Douglas House*. Međutim, po materijalu ograde (drvo) i modularnoj interpretaciji pročelja (raster približne veličine 1x1 m) ta se kuća potpuno razlikuje od spomenute dvije. Iza te membrane smješten je vertikalno povezan otvoreno/zatvoreni prostor s tri terase. Na najgornjoj, ulaznoj etaži pred samim je ulazom *entry terrace*, kao i *balcony* ispred spavaće sobe, na etaži ispod te, gdje je dnevni boravak i *living terrace*. Još niže, na prvoj etaži odozdo (izdignutoj na stupove), gdje je roditeljska spavaonica i još dvije sobe, nalazi se i četvrta terasa *lower terrace*. Prve tri terase mogu međusobno vizualno komunicirati, a četvrta je posve odvojena. S obzirom na hijerarhiju unutrašnjih prostora, moglo bi se očekivati da je terasa pred sobom za dnevni boravak najveća, što nije točno: ona pred ulazom znatno je veća.

■ 11. 1983/1985: Tadao Ando, *Nakayama*, Nara (Ø=35°)

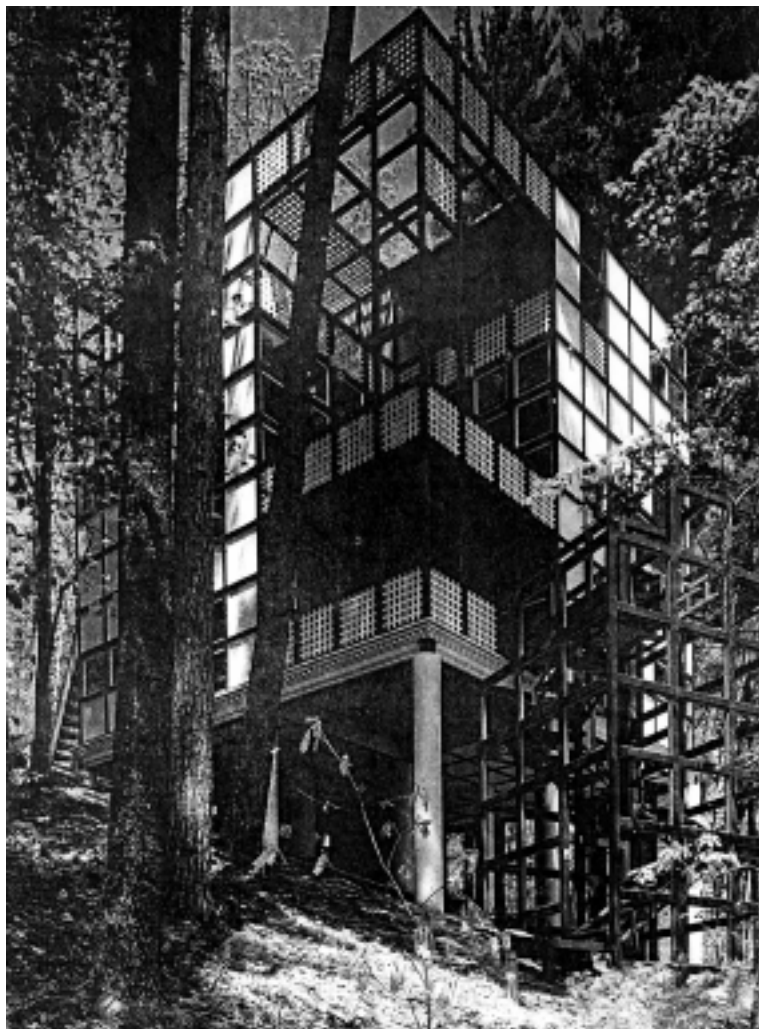
Potpuno odvojena kuća od svog okoliša, gotovo utemeljena na konceptu zatvora, smještena je na maloj urbanoj parceli od 263 m² (izgrađeni dio 69 m², ukupna površina kuće 103 m²) i možda najbolje izražava defanzivnost mnogih Andovih kuća. U zračnoj snimci izgleda poput kutije za cipele. Dvoetažna je betonska kutija tlocrtno uzdužno podijeljena i jedna je polovica otvoreno/dvorište. Na katu je za još jednu četvrtinu povećan otvoreno/zatvoreni prostor. Prostor je potpuno prožet ekstremnim minimalizmom. Autor je objasnio svoj koncept ovako: *Iz dvorišta omeđenog betonskim zidovima preko ruba zidova ili kroz preoze mogu se vidjeti stabla i ništa više. Za cijelu je kompoziciju pretenciozno odabran isti materijal u namjeri da pročisti karakter prostora. Odustao sam od zamisli da pojedina soba gleda drugu sobu na štetu koncepta, da se svaka soba otvara u dvorište, gleda u nasuprotni zid i tako postaje dio dvorišta.*¹⁶ Valja napomenuti da

14 "Baumeister", Juli 1977.

15 Mislim da je H. Jahn tu kuću projektirao za starijeg kolegu, arhitekta Murphyja, partnera u zajedničkoj projektantskoj tvrtki u Chicagu.

16 Tadao Ando, "JA", October 1985.

17 Tadao Ando, "JA", October 1985.

SL. 15. Pogled na Eagle River

Izvor • Source
"Helmuth Jahn", str. 352

FG. 15. View of Eagle River

su visine unutrašnjih prostora te kuće dosta malene (iz nacрта i fotografija može se zaključiti da je to oko 220-230 cm).

Kuća je to za koju bi bilo teško pronaći "odgovarajućeg korisnika", donekle brine i Anda, koji kaže: *Korisnici se možda kolebaju u prihvaćanju te kuće u samom početku; međutim, kasnije će se zacijelo osloboditi svojih sumnja i početi stanovati na svoj način.*¹⁷

Tako izrazito defenzivan koncept slobodno stojeće kuće negira bit slobodno raspoloživih pročelja za vezu s okolišem. Ako se zbog bilo kojih razloga inzistira na introvertnosti kuće, onda je šteta trošiti ono malo terena oko nje jer se ista tražena unutrašnja kvaliteta može postići grupiranjem tih jedinica u nizove ili druge dodirne guste skupine.

V.

Usporednim prikazom moguće je uočiti sve specifičnosti pojedinih elemenata i karakteristika svih jedanaest primjera.

SL. 16. Pogled na Nakayama

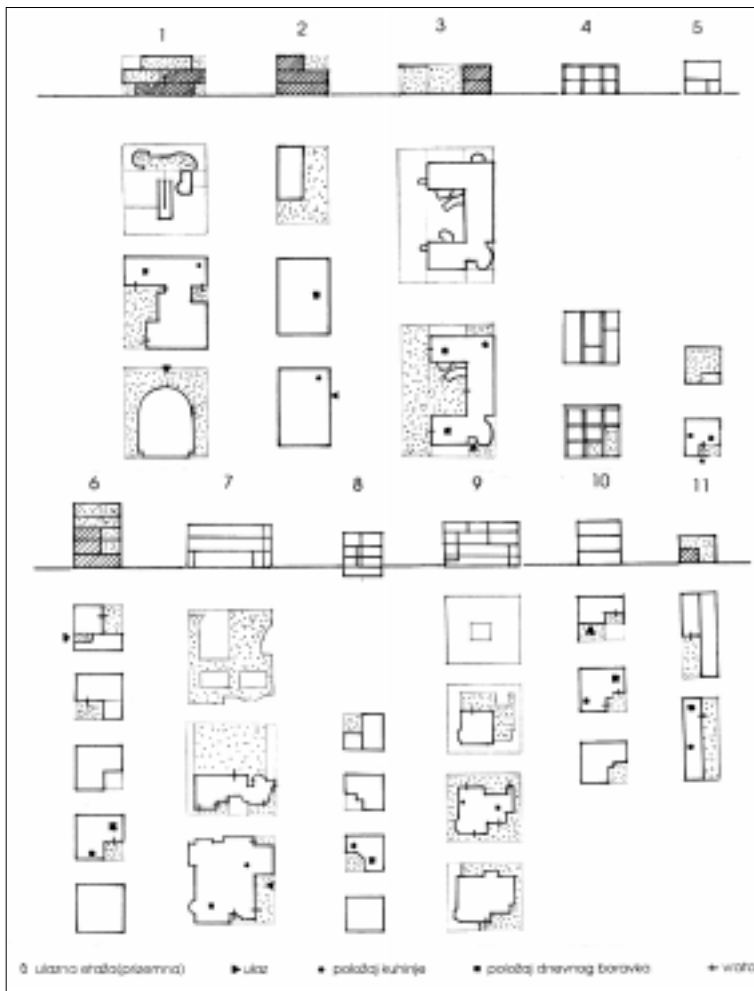
Izvor • Source
"JA" Oct. 1985: 17

FG. 16. View of Nakayama

SL. 17. Sheme presjeka i tlocrta otvoreno/zatvorenog prostora

Crtež • Drawing by L. Pleština

FG. 17. Drafts of sections and ground plans o/c spaces

SL. 18. Preoblikovana kuća u Ivanic Gradu

Crtež • Drawing by L. Pleština

FG. 18. Reconstructed house in Ivanic Grad

Obilježja omotača

Opisani primjeri kuća imaju raznoliko oblikovane vanjske omotače. To su:

- perforirano platno: ožbukana betonska stijena, zid od betonskih bloketa, goli beton
- kolonade stupova ili betonski kostur s ubačenim ploham
- drveni roštilj (s vrtnih paviljona, ili orijentalna čipka - Zimmerman)

Zatvaranje odozgo kreće se u rasponu od minimalnoga (*kuće Nakoyama*) do potpunog zatvaranja prozirnim pleksiglasom (*kuća Zimmerman*).

18 Koliko zelena ograda odozgo može biti atraktivna, pokazuje vrlo lijep primjer otvoreno/zatvorenog prostora s ozelenjenom pergolom na jednom crtežu u: K. F. Schinkel, *Sammlung Architektonischer Entwürfe*, 1831. ("kuća s vrtom"), "Arhitektura" 186-9/1984: 49.

Ni jedan primjer u rješenju gornjeg omotača otvoreno/zatvorenog prostora nema elemenata organskog i prirodnoga tj. hortikulturnoga, tipično romantičnih elemenata (folklornih, "sladunjavih"). (Samo se za *kuću Dickes* i na krovnoj terasi *kuće Eagle River* predviđa malo ozelenjene pergole, no nije mi poznato je li to i izvedeno.)

Listopadna vegetacija sa svojim promjenama tijekom godine (od guste lisnate strukture ljeti do rahle, za sunce propuštajuće mreže

	P zatvoreno (m ²)		P otvoreno/ zatvoreno (m ²)		$\frac{Po/z}{Pz+Po/z}$ (%)	miere "kujije" š(m)/d(m)xbroj etaža	V zatvoreno (m ³)	V ukupno (z+o/z) (m ³)	Vz:(Vz+o/z)	Fizička veza s unu- trašnjim prostorima stambeno susjedstvo u prirodi	Položaj parcele	Veličina parcele
1. Savoye	480	405	45	19/21x2						ulaz garaže foaje salon budoar hodnik	*	
2. Spitzer	294	138	31	12/18x3						pretprostor	*	
3. Wallace	542	270	33	21,5/31,5 x2						ulaz dining living sitting hodnik spav. tr.	*	
4. Falk	237	75	24	12,5/12,5						dnevni boravak	*	
5. Giorgina	40	50	55	7,5/7,5 x2,5		130	420	1:3,2		living	*	
6. San Vitale	220	105	25	10,5/10,5 x5			1000			boravak blagovanje	*	850 m ²
7. Snyderman	400	284	41	22/22x3		1100	4100	1:4		ulaz studio hodnik boravak blagovanje	*	16 ha
8. Dickes	257	32	11	8,5/8,5 x4						ulaz foaje breakfast (kuhinja) hodnik spav. tr.	*	
9. Zimmerman	300	250	45	16/17,5 x4		1200	3700	1:3,1		spavaonice ulaz kuhinja blagovanje dnevni boravak	*	
10. Eagle	232	68	22	10/10x3						ulaz spavanje kuhinja blagovanje (dn. bor.)	*	
11. Nakayama	95	95	50	7,5/19,5 x2				1:2,7		dn. bor. spavanje	*	263m ²

zimi) može znatno poboljšati funkcionalni komfor, ali ni na jednoj od 11 kuća nije upotrijebljena niti je njome postignuta ona najatraktivnija "prirodna hladovina". Nepostojanje organskog, biljnog motiva, stoga pojačava artefaktičnost svih tih objekata.¹⁸

U vrijeme bavljenja ovom temom dobio sam zadatak preoblikovanja *obiteljske kuće u Ivanić Gradu*. Jedna od predloženih ideja bilo je dodavanje otvoreno/zatvorenog prostora kući i djelomično ukultiviranje, a dobiveno je rješenje kompromis s investitorom.

TABL. I. Tablica mjera

TABLE I. Table of measures

Zaključak

Veći broj opisanih kuća nije izgrađen za neposredne potrebe konkretnih korisnika, već su određeni arhitektonski manifest pojedinih ličnosti i vremena, a namijenjene su više educiranoj arhitektonskoj publici negoli gosp. *Savoje*, gđi *Spitzer* ili obitelji *Nakoyama*. Jesu li u stvaranju tih arhitektonskih stavova sudjelovali i investitori kuća? Pretpostavljam da jesu i u tome je njihov doprinos duhovnom bogatstvu arhitekture. Teme o/z prostora na kućama nisu uvijek na liniji racionalizma, kao i još poneki njihovi elementi.

Analizirajući navedene primjere, ne mogu se otkriti zakonitosti u korelaciji o/z prostora i unutrašnjeg prostora u smislu međusobne povezanosti, kao ni zakonitosti u karakteru tog prostora i očuvanju privatnosti, a teško je procijeniti koliko se, zapravo, i na koji način najizravnije koristi (ili se koristio) taj prostor. Moj je zaključak da su sve te kuće uglavnom dobivale ovaj o/z prostor možda i sa željom da bude funkcionalni "suport" kući, da ima unutrašnje opravdanje, ali i zbog jake svjesne ili podsvjesne želje da volumeni i korpusi tih kuća budu oblikovno impresivni, da kuće, promatrane izvana, budu dojmljive. U tome su im vrlo dobro poslužili o/z prostori, ako su pri tome bili i funkcionalno korišteni, onda je arhitektonska sinteza bila uspješna.

■

Literatura • Bibliography

1. **Alexander C. i sur.** (1977), *Pattern Language*, Oxford Press, N. Y.
2. ******* (1979), *Architectural Monographs 5*: Michael Graves, Academy, London
3. **Časopisi**: "Architectural Design", sv. 58, br. 5-6/1988.; "Arhitektura" 186-9/1984.; "Baumeister" 7/1977.; "JA", Oct. 1985.; "Progressive Architecture" 3/1978.
4. **Dal Co, F.** (1985), *Mario Botta*, Electa, Milano
5. **Delevoy, Vidler, Krier** (1978), *Rational Architecture*, Archives d'Architecture Moderne, Bruxelles
6. **Disch, P.** (1990), *Mario Botta*, Grassi & co., Bellinzona, Milano
7. **Filipović, N.** (1980), *Obiteljske kuće* (doct. diss.), Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
8. ******* (1976), *Five Architects N.Y.*, Officina Edizioni, Roma
9. **Glibota, A.** (1985), *Helmut Jahn-architect*, Paris Art Center, Chicago Architects Design, Paris
10. **Jencks, C.** (1978), *Post-Modern Architecture*, Academy, London
11. **Jencks, C.** (1989), *Architecture Today*, Harry Abrams Inc, N. Y.
12. **Le Corbusier**, *Ouvre Complete II*
13. **Moholy-Nagy, S.** (1970), *The Architecture of Paul Rudolph*, Praeger, N. Y.
14. **Pleština, L.** (1990), *Estetika stambene arhitekture u mjerilu etike* (doct. diss.), Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
15. ******* (1980), *The Presence of the Past*, Katalog izložbe (La Biennale di Venezia), Venezia
16. **Werde, S.** (1987), *Mario Botta*, MOMA, N. Y.

Summary • Sažetak**The Open/Closed Area of Family Homes - Box Affection Feeling**

Between the wall of a house, which is its thermal partition, and the final surface that is visually experienced as the end of the house, there is an area that has both internal and external characteristics, called an open/closed area. This area supplements the basic outline of the closed area and gives some family homes a box-like appearance. The author analyzes 10 world-famous examples of family homes, or villas, and one excellent Croatian example, on which open/closed areas are present in a very pronounced manner making the final structure box-like. He also examines possible reasons for the establishment of these areas, like:

- a) expanding the interior
- b) increasing privacy
- c) visually increasing the size of the house.

He further analyzes some circumstances relevant for planning these areas:

- the period during which they can be functionally used, where geographical location, i.e. climate, plays an important role because it determines the time that can be spent outdoors,
- their location in relation to the internal contents of the house, and in relation to the cardinal points,
- technical aspects of their construction.

The examples are studied through basic elements, measurements and relations, and their open/closed areas are described. An analysis of all these parameters leads to the conclusion that the main reason for conceiving and designing such spaces is the external expression of the house volume, i.e. visual and aesthetic reasons, and functional reasons are of a secondary importance.

Lenko Pleština

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72

GOD. • VOL. 5(1997)
BR. • NO. 1(13)
STR. • PAG. 1-200
ZAGREB, 1997.

siječanj - lipanj • January - June

L. Pleština: Otvoreno/zatvoreni prostor ...

Pag. 61-82